

PETRA RAUTIAINEN

PUUNTAPPAJAT

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tätä kirjaa on ollut tukemassa Taike, Otavan Kirjasäätiö ja Suomen Kulttuurirahasto.

© Petra Rautiainen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-48065-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Omistettu isäni Aunon muistolle ja poikani Oivan syntymälle.

*Kiitos elämästä, Äiti. Pari riviä tein kirjaimia tänään.
Siinä kaikki. Olen onnellinen.*

Lauri Viita

Nämä eläintä alemmaksi vajonneet ihmislajit on kerta kaikkiaan kaikkein ensiksi poistettava niiden ihmisten kirjoista, joilla on oikeus jatkaa sukua, ja tämä poistaminen on ehdottomasti suoritettava aivan säälimättömästi.

Se tapahtuu sillä tavoin, että kaikki n.s. yleiset naiset suurkaupungeista ja tehdasseudulta kootaan ja siirretään erikoisiin laitoksiin, joissa niitä asianmukaisesti käsitellään, eikä heitä ole koskaan päästettävä vapaaksi.

Martti Pihkala: *Minkälainen Suomi meidän on luotava?* (1918)

PROLOGI

Sanotaan, että huora on naisen ensimmäinen ammatti. Sen jälkeen ei voi olla muuta kuin kätilö. Se on kädentaito, jota ei voi oppia. Taito, joka on luissa ja ytimissä. Äidinmaidossa.

Kädet ne ovat minullakin. Vaan eivät lähellekään sellaiset.

Minä en ole kätilö. Olen kaukana sellaisesta, aivan kuten kuu on kaukana auringosta, vaikka molemmat antavat elämän. Mutta minä tarvitsen kätilöä niin kuin kuu tarvitsee aurinkoa luodakseen valot ja varjot tähän maailmaan.

Minunkin käteni ovat tarkat ja vakaat. Mutta ne eivät ole madoittuneet itse alkuelämään, kuten kätilön kädet. Mutta omillani minäkin olen sentään tehnyt jotain. Olen tehnyt ihmeen: olen avannut kirurginveitsellä naisen vatsasta häpyyn, siirtänyt kalvot ja vedet, ottanut sieltä syliini uinuvan vauvan, vielä sikiönkarvoissa olevan. Olen katsonut vastasyntynyttä silmiin, kun ne ovat auenneet ummesta. Äidin ruumis paljaana ja auki minun edessäni, aivan kuin keväällä kaadettu naarashaapa makaa haapioksi onteloituna tulen päällä. Valmiina vääntymään veneeksi, muuttumassa ruuheksi. Liekin pitää olla sadanviidenkymmenen asteen tietämillä, riippuen puusta ja ilmanlaadusta. Astekin pieleen, niin koko veneenalku palaa. Samalla tavalla tarkkaa on minunkin työni.

Yksikin virhe, ja elämä valuu käsistä kuin vesi.

Minä olen koti, minä olen maa.

Minä olen avomeren tuli, ja sen mitättöminkin liekki.

En vähempää enkä enempää kuin itse Jumala.

ETSIVÄ

PÄÄKAUPUNKI

Pääsiäinen 1934

Siihen aikaan täällä ei ollut järjestysvaltaa. Se oli romahtanut jo maaliskuussa 1917. Vuonna 1918 siitä ei ollut jäljellä enää mitään. Kuolemanjoukot kulkivat öisin kuin haamut. Orvoksi jääneet lapset etsivät toisistaan turvaa yrittäessään pysyä hengissä. Kaikialla kyti nälkä ja kuolema.

Raaka viha läpäisi koko maan. Punikkeja etsittiin ja jäljitettiin Saksasta tuotujen sotakoirien kanssa ja suljettiin vankileireille.

Yksikään ei säästynyt.

Pinnan alla oli kytenyt sata vuotta. Sukupolvia. Kaikki tuntuivat ajattelevan, että heiltä oli viety tai evätty jotain. Valkoisten mielestä syy oli yksin punikkien ja punaisten mielestä lahtareiden.

Miehiä, naisia ja lapsia murhattiin.

Eräässä kylässä järven jäälle oli tapettu pyykinpesijöitä, jotka jätettiin jäätymään omaan vereensä, pakkasesta turvonnet pyykit vieressään. Olen nähnyt pyykituvan muuripannun vieressä eltaantuneen naisen, jonka vaatteet olivat palaneet ihoon kiinni. Silmät olivat kiehuneet silmäkuoppien pohjalle.

Sellaisetkin naiset, jotka odottivat lasta, ammuttiin niskalaukauksella kuoppaan. En ole ikinä nähnyt sellaista vihaa naisia ja lapsia kohtaan. Nuorin teloitettu, jonka näin, oli vasta neljän vanha. Kirkossa saarnattiin kuinka syntisiä nuo punahuorat ja heidän äpärensä olivat. Vankileireillä äidit etsivät lapsiaan

ja anoivat että he saisivat kuolla yhdessä lastensa kanssa. Etteivät lapset joutuisi kuolemaan yksin.

Kadun varrella seisovaan tienviittaan oli toukokuussa 1918 sidottu housupukuinen nainen. Sain kuulla, että nainen oli niitä, jotka oli kerätty Venäjän kasarmin porttoloista. Kun kuljin hänen ohitse, näin kuinka kylän naiset kävivät lyömässä häntä avokämmenellä kasvoihin. Miehet esittelivät elimiään ja pikkupojat heittelivät kiviä. Muistan naisen silmät. Ne olivat suuret ja siniset. Ne olivat auki, mutta kääntyneet sisään päin. Sen näki katseesta: tuo nainen oli oppinut jo lapsena sen, että kun lyödään, ainoa paikka minne voi pelastautua on oma mieli.

Minä tiedän sen, koska näin samanlaista ollessani vankileirillä vartijana. Siinä työssä opin, että ihminen ei ole mitään muuta kuin keskikokoista pienempi teuras. Ainoastaan lihaa ja verta.

Luita.

Toiselle eläimelle saalis tai saalistaja.

Raato.

Nuo naiset olivat hylänneet Jumalan antaman, kaikkein pyhimmän ja arvostetuimman tehtävän: äitiyden. Hoivaajan lahjan, jota yhdelläkään miehellä ei voi koskaan olla. Ja sellainen nainen, joka on hylännyt jumalansa antaman tehtävän, on lähempänä paholaista kuin kukaan muu.

Tuollaiset naiset leikkasivat hiuksensa ja ryhtyivät kulkemaan housuissa. He käyttivät aseita ja koristautuivat panosvöin. He vaativat agitaattorin elkein parempaa palkkaa, enemmän vapaa-aikaa. He halusivat kulkea ravintoloissa ja kaduilla vapaana kuin miehet, kuin he eivät olisi naisia ollenkaan. Moni noista vaatimuksista on jo toteutunut, sitä kutsutaan tasa-arvoksi. Tasa-arvo aiheuttaa sen, että naiset juoksevat kapakoissa ja harrastavat epäsopevia suhteita. Se ei ole oikein. Ei ollenkaan oikein.

Vankileirillä työtehtäväni oli yksitoikkoinen ja mitään-

sanomaton. Päivät olivat pitkiä ja kuolemantylsiä. Katselin kuinka äidit letittivät tyttäriensä hiuksia. Vettä oli harvoin saatavilla, ja näin kuinka he sivelivät sylivauvojen rohtuneille huulille omaa sylkeään. Ruokaa ei ollut edes meille. Vangit, jotka kaivoivat huusista sontaa syödäkseen, saivat tauteja, turposivat muodottomiksi ja kuolivat ennen iltaa. Minä elin tuon kaiken keskellä. Useimmin en miettinyt mitään, elin vain hetken kerrallaan. Meitä kaikkia piti elossa vain yksi tunne, ja se tunne oli viha.

Kun ajattelen tuota aikaa, kokonaisuus tuntuu ainoastaan sumealta. Silti tunnen suussani väkevän veren maun ja suonissani kiihkon. Ennen kaikkea – kaikesta huolimatta – maistan elämänmaun. Se oli yksi elämäni merkityksellisimmistä ajanjaksoista. Kannan sitä sydämessäni kallisarvoisena aarteena, sillä tuon vuoden jälkeen minä en enää ollut entiseni.

Ja siihen oli syynä ennen kaikkea se, että tuolloin alkoi urani etsivänä.

ULPU

KEVÄTTALVI 1918

Itä-Savo, eräs saari keskellä Saimaata

Järven selältä kantautuva aavemainen ulina seisautti vereni. Olin juuri saamassa valmiiksi piirustuksen laulujoutsenen lisääntymiselimistä ja kloaakkiaukosta, kun ääni – tuo ujelus – keskeytti minut. Piirtäminen oli ollut muutenkin haastavaa. Vaikka paperi oli tarpeeksi vahva, kolmesataa grammainen, täydellisen puhdas ja kuuranvalkea, kynä ei liikkunut sen pinnalla niin kuin olisin toivonut. Olin piirtänyt läpi yön – yhdeksän tuntia vain ja ainoastaan sen vuoksi, etten pystynyt ajatuksiltani nukkumaan.

Minulla oli pakottava tarve saada se valmiiksi.

Pakottavalla tarpeella tarkoitan sellaista ahdistavaa, jotakin pahaa enteilevää tunnetta. Ikään kuin jotain ilkeää tapahtuisi, ellen saisi teosta viimeistelyä ennen auringonnousua. Uskoakseni sellaisia tunteita tulee toisinaan meistä jokaiselle.

Nostin katseeni ikkunaan, ja siinä nousevan auringon alla näin äänen lähteen. Laskin välittömästi kynäni, unohdin lintuni ja unohdin piirustukseni. Sairaalarakennus oli rakennettu vanhan vuorikiukaalla sijaitsevan lapinraunion laelle, ja selkeällä säällä työhuoneestani saattoi nähdä aina sinne saakka missä järvi taittui taivaaksi ja taivaankansi uduksi.

Minulla ei ollut vaikeuksia erottaa sitä, mitä jäällä tapahtui.

Ja kuten sanoin: se näky seisautti vereni.

Minun ei todellakaan olisi tarvinnut juosta ulos sairaalastani, eikä ainakaan rantaan asti, saati peilikirkkaalle järvenjäälle, mutta juuri niin minä tein. Siirsin kintereihin saakka kynityn joutsennaaraan syrjään, nostin hameeni helmat ja juoksin samaan suuntaan, jonne myös neljä Punaisen Ristin työntekijää näytti olevan jo matkalla, perävanassaan yksi paarinkantajapoika ja Hullu-Jaska. Ja kun pääsin rakennuksesta pihalle, näin myös sen kättilön, joka oli minulle äskettäin tuotu yllilääkärin käskystä. Sen, joka oli tuotu suoraan kenraalimajurin johtamalta vankileiriltä. Minun puolestani nainen olisi voinut vaikka pudota jäihin.

Kävelin varovasti pihan poikki, sillä kaikkialla oli liukasta. Rannan avanto höyrysi kuin kiuas. Se olisi tunnissa taas ummessa, ellei joku kävisi hakemassa siitä vettä. Koko viikko oli ollut niin kylmä, että vesijohdot olivat jäätyneet.

Kuljin niin nopeasti kuin pystyin polkien alleni kohmeiset samettikullit, vesiheinät ja kaakonruodot. Harpoin matalampien talventörröttäjien halki varvistellen. Rantaviivaa olisi ollut monessa kohtaa lähes mahdotonta erottaa, ellei olisi tuntenut tienoota, niin samanlaisia olivat jää ja maa, samanlaiset liukkaat kivet lumen alla.

Suunnistin kohti hiijenhoijakkaa. Yritin muistella, milloin oli ollut laskiainen. En muistanut laskiaisesta mitään muuta kuin sen, että se oli mennyt ilman riehaa. Hiijenhoijakka oli seisonut järvenjäällä yksinäisenä, ilman lapsia.

Kukaan ei ollut käyttänyt rekeä koko talvena. Olin kuullut, että vanhan koulusaaren pihan aitaukseen oli kiinnitetty kapinan syttymisen jälkeen järjestömiä sääntöjä, kuten: *pihan poikki kulkeminen kielletty*, mutta: *leikkiminen pihalla sallittu*. Venäjänkieliset kyltit oli revitty alas.

Olin noin viiden harppauksen päässä rantatörmästä, ja allani oli täysin peilikirkas jää. Sen läpi saattoi nähdä aivan pohjaan asti,

sinne, missä sydäntalven kalat olivat paraikaa kudulla, ja vesiruu-
sujen, kilpukoiden ja järvi- ja vesikakkaroiden juuret talvehtivat, ja
piisamat sukeltelivat niitä syömään.

Ne kalat, jotka eivät kuteneet, jurnuttaneet syvänteissä tai muu-
ten vain horrostaneet, uiskentelivat nekin katsomaan mistä tämä
kamala ääni tuli. Minä liikuin luisuen jäänpintaa pitkin. Allani
ruokailevat kalat kellahtivat kyljelleen. Niiden lappeet ja verina-
han luutumat säihkyivät aamunkajossa kuin viistehiotut korundit.

Valo: se oli ainoa, mikä kykeni tappamaan ajan.

Yhtäkkiä nisäkkään rikkinäinen ääni kantautui veden halki ja
jään läpi. En vielä nähnyt sitä, vaikka yritin. Pakkanen oli jo polt-
tanut kasvojani. Silmäripsiini oli tarttunut tukahtuneita kyyneleitä
ja ne olivat jäätyneet ja muuttuneet kuurasta valkoisiksi. Saimaan-
norpan kaivamista hengitysaukoista kuohui ulos punaista vettä:
verta.

Ja silloin minä näin hänet kunnolla. Siinä kirkkaan jään päällä
edessäni makasi nainen, jonka käsivarressa oli punainen riepu.
Hän oli ollut tuon kamalan äänen alkulähde, ja hän oli sen pääte-
piste. Hän oli oikeastaan lapsi vasta, seitsemäntoistavuotias, ja ollut
vielä hetki sitten täynnä elämää.

Kun katsoin häntä, luulin melkein näkeväni aaveen.

Yöllä oli puhaltanut pohjoistuuli, mutta tuulen suunta oli vaih-
tunut, sillä naisen takana kohosi aurinkousva. Jossain oli myös
oltava uenavanto, sillä vettä oli jään pinnalla aivan kaikkialla, joka
suunnassa. Ja mitä lähemmäksi pääsin, sitä enemmän näin pieniä
kuolleita kaloja siellä täällä pitkin jäätä. Pienimmät niistä olivat
oksentaneet jälle ja kuolleet.

Nainen puristi sylissään puhtaanvalkoista ja ilmiselvästi kuol-
lutta kuuttia. Naisen onneton kirkuna muistutti etäisesti mutta
tunnistettavasti tämän kylän lehmänkutsuhuutoa. Mutta yksikään
lehmä ei tullut naisen luokse.

Yhtään lehmää ei ollut.

”He tulevat tännekin pian”, sanoi paarinkantajapoika vieressäni huohottaen hengästyneenä. *Ketkä*, joku kysyi.

”Suojeluskunnat! Punikit! Kostojoukot! Mitä väliä! Meidän pitäisi hankkia aseita!” joku toinen huusi takanani. Vasta silloin huomasin, että jäälle oli purkautunut odotushuoneellinen potilaita. Hekin katsoivat, kuinka kalat singahtivat ryppäinä pakoon naarasnorppaa. Sen suuri, yhdeksänkymmenen kilon painoinen ruho leijui allamme. Kiehkuraiset jäljet sen talviturkissa erottuivat selvästi, kuten myös pään loiva otsaluisu ja viiksien tuntoelimet.

Jää kumahteli allamme kuin ukkonen. Nouseva aamu oli saanut lämpötilan kohoamaan, ja jäähän syntyi lähes huomaamaton railo. Kuin monoliittia olisi murrettu dynamiitein. Vaikka se murtui, kokonaisuus pysyi silti kasassa – ainakin vielä hetken. Talven kovettama vesi oli kuin timanttia: maailman kovin aine, mutta ei millään muotoa kestävin.

Paljon kauempaa kuului taistelun ääniä, kirkkuntaa ja sen jälkeen tulitusta. Ammuskelta oli kuulunut edellisillasta lähtien. Voikoski oli tyhjennetty jo ihmisistä, ja kuulemani mukaan Turkin ja Västäräkin kyliä saarrettiin. Ihmiset pälyilivät toisiaan huolestuneen näköisinä. Osa alkoi nyhkyttää hiljaa. Jotkut eivät kestäneen sitten mitään.

Kuuttia syleilevä nainen, Anastasia, tai Sanna, oli lopettanut korvia koetelleen laulunsa ja yhtyi itkijöiden lohduttomaan kueroon. Luostarisaaressa kirkonkellot kumahtelivat. Ne olivat soineet taukoamatta koko aamun.

”Miksi ne soivat?” joku kysyi. Mutta kukaan ei halunnut ajatella sitä, miksi ne soivat. Astuin vaistomaisesti askeleen kohti Sannaa. Hän nosti päänsä, lopetti itkun ja katsoi minua. Ja vannon, jos katse olisi voinut tappaa, olisin kuollut jo silloin.

”Saatanan lahtari”, hän kähisi ja sylkäisi maahan. ”Sinä et koske minuun.” Pysähdyin niille sijoilleni. Tunsin häpeän punan kasvoillani ja tiesin, että ihmiset katselivat meitä kahta.

”Tuokaa se tyttöraukka nyt sisälle”, kuulin takanani hengästyneen käskyn. Käännyin äänen suuntaan ja näin edessäni susinartun.

Susinarttu, mustarastas paholainen, kantakauris, kaarnanpala. Loinen. Vankileiriltä rajattu kätilö.

Hän katsoi minua ryssänmorsiamen asussaan itsevarmana ja röyhkeänä.

”Varmasti tohtorinna on itsekin huomannut, että tuo nainen tuossa synnyttää paraikaa. Sinä ehkä olet lääkäri, mutta minä olen kätilö”, hän lausui ja rynnisti ohitseni.

Jos minun olisi nimettävä joku tietty hetki, se olisi tämä. Juuri tuossa sekunnissa yhdistyi ikuisuus ja tulevaisuus. Iankaikkinen ja jokin, mikä oli jo kirjattu tapahtuneeksi, aivan kuten koivunlehdet, jotka säihkyivät keväisessä aamukasteessa vaaleanvihreinä kuin boveniitit, mutta sisälsivät jo tiedon siitä, milloin ja minkälainen olisi kunkin lehden punaruska.

Tuossa hetkessä, tuolloin, kaikki alkoi.

ETSIVÄ

PÄÄKAUPUNKI

Pääsiäinen 1934

Kuten jo sanoin: tästä maasta puuttui järjestysvalta. Maan johdolla ei ollut käskyvallassa poliiseja saati armeijaa – kukaan ei tiennyt, kenellä ylin valta oli. Maan johdon rippeet olivat karanneet Vaasaan, ja eteläinen Suomi oli punaisten hallussa. Miliisit riisuttiin heti ensimmäisenä vallankahvasta, poliisilaitoksilla vallitsi kaaos. Suojeluskunnat ja punakaartit, joiden oli tarkoitus pitää yllä järjestystä, aloittivat sodan. Kuka tahansa saattoi saada luodin kalloonsa milloin ja missä tahansa. Viimeistään vuonna 1918 kaikki etsivät erosivat töistään.

Ja juuri silloin, siinä sekasorrossa minä sain viran Etsivästä Keskuspoliisista. Kun minut pyydettiin ensimmäiselle etsivän keikalle alkuvuodesta 1918, suostuin välittömästi. Olin odottanut pyyntöä jo useamman kuukauden.

Vuonna 1918 Etsivää Keskuspoliisia kutsuttiin nimellä Yleis-esikunnan osasto III. Poliittinen valvonta suoritettiin ja raportoitiin Senaatin sisäasiaintoimituskunnan alaiselle Valtiorikoslain tiedusteluosastolle. Tiedusteluosasto siirrettiin kokonaisuudessaan osaksi Osasto III:ta. Hyvin usein oli epäselvää, kuka teki töitä kellekin, tai kuka oli milloinkin johdossa. Etsivistä kukaan ei oikein tiennyt mihin raportoida mikäkin päivä ja minkälaisia papereita millaisine saateteksteineen ja asianumeroineen piti kulloinkin laatia.

Sellaiseen epäjärjestykseen oli helppo tulla etsiväksi rajan takaa. En ollut yhteisöstämme ainoa, joka päätti hankkia elantonsa etsivänä tai vakoojana. Mitä muutakaan mahdollisuutta meillä olisi ollut? En halunnut mennä töihin sahalle tai mihinkään muuhun vastaavaan paikkaan. Mitä minä siellä edes olisin pystynyt tekemään? Lakaisemaan sahanpuruja?

Sitä paitsi Etsivä Keskuspoliisi havitteli juuri meidän kaltaisiamme ihmisiä: varakkaita pietarinsuomalaisia. Aiemman ammattini vuoksi minulla oli hyvät kontaktit vaikutusvaltaisiin ihmisiin ja tuttavapiirini oli laaja – se on edelleen laaja. Olin tavannut itse tsaarin, olin tavannut hänen serkkunsa Ison-Britannian kuninkaan, jotka muuten näyttivät niin samanlaisilta, että nuo kaksi pelleilivät sillä usein. Olin tavannut Leninin, ja tunsin ihmisiä myös alimmista yhteiskuntaluokista.

Ne, jotka halusivat käyttää raakaa voimaa bolševismin vastaisessa taistelussa, raivasivat noina vuosina helposti tiensä maamme johtoportaisiin. Voisi oikeastaan sanoa, että sen tähden Etsivässä Keskuspoliisissa on tänäkin päivänä kaikenlaista ainesta, joka tänne ei kuuluisi sen enempää kuin minnekään muuallekaan. Viha oli jotakin niin voimakasta, ettei kukaan katsonut pahalla, jos tänne eksyi sellaistaakin väkeä, joka kykeni pelottelemaan punikit pois koko maasta. Kuinka moni jääkäri sortuikaan mielivaltaiseen juoppouteen ja patologiseen humalatilaan: he ryypäsivät viikkoja ja päiviä, tekivät murhia, raiskasivat naisia ja rattopoikia, palasivat muistoissaan Preussiin tai minne ikinä he palasivatkaan. Ne, jotka eivät täysin seonneet, pantiin karkijoukoissa tekemään kotietsintöjä. Tai sitten heidät sijoitettiin Tammissaareen, jossa he saivat rauhassa suunnitella ja toteuttaa kamaluuksiaan: vesikidutuksia ja nälkälakkoja.

Minä en ole sellainen. Minä en ole tosiaankaan pahimmasta päästä etsiviä vaikka olenkin yhden jos toisen kerran menettä-